

Försvarsutskottets betänkande

1986/87:1

om översyn av vapenfrilagen

FöU
1986/87:1

Sammanfattning

I betänkandet behandlas motionerna 1985/86:Fö406 och 1985/86:Fö416, båda väckta under den allmänna motionstiden i januari 1986. Motionerna syftar till en översyn av lagen om vapenfri tjänst. Med hänvisning till nyligen föreslagna förändringar beträffande den vapenfria tjänsten anser utskottet att riksdagen inte bör påfordra en översyn av vapenfrilagen. I en reservation (fp) stöds däremot yrkandena om översyn.

Motionerna

1985/86:Fö406 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av vapenfrilagen,
2. att riksdagen uttalar sig för att regler för prövningsförfarandet vid ansökan om vapenfri tjänst anges med beaktande av motionens förslag.

1985/86:Fö416 av Evert Svensson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av vapenfrilagen..

Bakgrund

Det svenska försvaret är en hela folkets angelägenhet. Varje medborgare skall därför beredas tillfälle att bidra till landets försvar.

Vårt militära försvar bygger på allmän värnplikt för män. Lagen (1966:413) om vapenfri tjänst är en undantagslagstiftning enligt vilken en värnpliktig som uppfyller vissa förutsättningar får fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring med vapen.

Den första lagstiftningen om vapenfri tjänst kom till stånd år 1920. Nya lagar på området tillkom åren 1925, 1943 och 1966.

År 1978 beslutade riksdagen om betydande ändringar i 1966 års vapenfri lag (prop. 1977/78:159, FöU 28, rskr. 371). Härvid behandlades bl. a. förutsättningarna för vapenfri tjänst, tjänstgöringsalternativ, tjänstgöringstidens längd, prövningsförfarandet och sanktionsformer vid vägran. Ändringarna syftade till att ge värnpliktiga större möjligheter att få tillstånd till vapenfri tjänst. Prövningsförfarandet ändrades. Tjänstgöringsalternativen vidgades. Beträffande sanktionssystemet konstaterades att en prövning i det

enskilda fallet ofta bör kunna leda till att vägransbrott första gången bestraffas med villkorlig dom jämte böter.

Den grundläggande bestämmelsen i vapenfrilagen har följande lydelse (1 §).

Värnpliktig äger enligt denna lag erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om det kan antagas att bruk av vapen mot annan är så oförenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse att han icke kommer att fullgöra värnplikten.

Värnpliktig som erhållit tillstånd till vapenfri tjänst benämnes vapenfri tjänstepliktig.

En vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra tjänst i verksamhet som är betydelsefull för samhället under beredskap och krig (2 §). Han är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra minst 395 och högst 420 dagar (5 §). Som jämförelse kan nämnas att för värnpliktsutbildning med vapen är den kortaste tiden för grundutbildning 220 dagar. Härtill kommer tid för repetitionsutbildning. Utbildningstiden för vapenfria motsvarar den sammanlagda utbildningstiden för gruppbefäl i armén.

Ansökan om tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst prövas av vapenfrinämnden (10 §). Besvär över nämndens beslut kan anföras hos regeringen (22 §).

Prövningsförfarandet regleras i kungörelsen med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga (1966:414). Härav framgår bl. a. att ansökan skall vara skriftlig och innehålla de skäl sökanden vill åberopa samt att intyg och andra handlingar som åberopas skall bifogas ansökningen (2 §). Vapenfrinämnden skall normalt förordna en särskild utredare att biträda vid inhämtande av underlag för prövning av ansökan (4 §). Utredaren skall kalla den sökande till samtal och till nämnden lämna en skriftlig redogörelse över vad han har uppgivit vid samtalet (5 §).

Vapenfrinämnden sammanträder två eller tre gånger i veckan hela året. 30–40 ärenden avgörs vid varje sammanträde. Handläggningsgången framgår av en bild som redovisas i bilaga till detta betänkande.

En närmare beskrivning av vapenfrinämndens handläggning jämte viss statistik m. m. finns i betänkandet Vapenfriutbildningen i framtiden (SOU 1986:30) av 1983 års värnpliktsutbildningskommitté.

Andelen ansökningar om vapenfri tjänst som avslås av vapenfrinämnden framgår av följande tabell.

År	Avgjorda	Därav avskrivna	Bifallna	Avslagna	% Avslag
1977	2 180	195	1 205	780	35,8
1978	2 267	304	1 241	722	31,8
1979	3 514	359	2 613	542	15,4
1980	3 531	332	2 629	570	16,1
1981	4 546	334	3 515	697	15,3
1982	4 645	308	3 451	886	19,1
1983	4 155	306	2 957	892	21,4
1984	4 276	293	3 026	957	22,4
1985	3 778	283	2 544	951	25,2

Ett antal värnpliktiga som fått avslag av vapenfrinämnden anför besvär hos regeringen. Av dessa har regeringen under åren 1980–1985 varje år bifallit

mellan 7 och 15 besvär. Nettoantalet avslagna ansökningar (NAA) och det antal avslag som leder till värnpliktsvägran (AVV) framgår av följande tabell.

År	NAA	AVV	Värnpliktsvägran i % av NAA
1980	563	164	29,1
1981	689	163	23,7
1982	871	147	16,9
1983	880	92	10,5
1984	944	85	9,4
1985	942	95	10,1

En värnpliktig som har lagförts för lydnads- eller rymningsbrott skall anmälas till regeringen om det med hänsyn till påföljden och övriga omständigheter finns anledning anta att han inte kommer att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring. Om den värnpliktige har ådömts och avtjänat fängelse på grund av sin principiella inställning mot tjänstgöringen beslutar regeringen att den värnpliktige tills vidare inte får inkallas. I normalfallet har den värnpliktige lagförts vid två tillfällen och första gången fått villkorlig dom jämte dagsböter, andra gången fängelse. Antalet värnpliktiga för vilka sådana beslut har fattats framgår av följande tabell (vissa uppgifter saknas för åren 1981–1983).

År	Antal värnpliktiga som inte får inkallas	Av dessa har följande fått avslag på ansökan om vapenfri tjänst
1981	180	
1982	160	
1983	151	
1984	149	55
1985	91	27

Tidigare riksdagsbehandling

Under riksmötet 1982/83 avtog riksdagen (FöU 1982/83:3) motion 1981/82:1727 (fp) om översyn av vapenfrilagen. Motionen gällde bl. a. prövningsförfarandet och innehöll förslag om ett nytt system som skulle bygga på den sökandes skriftliga förklaring. Förslag om ett sådant system återkom i motion 1982/83:1792 (fp), som riksdagen – tillsammans med motion 1982/83:913 från vänsterpartiet kommunisterna i samma ämne – avtog i mars 1983 (FöU 1982/83:7). Samma förslag återkom i motionerna 1983/84:970 (fp) och 1984/85:422 (partimotion fp), som avtog i mars 1984 resp. april 1985 (FöU 1983/84:14 resp. FöU 1984/85:9 s. 11). Sistnämnda beslut gällde också motion 1984/85:1710 (s) om en översyn av vapenfrilagen.

Utskottet

Båda motionerna syftar till en översyn av lagen (1966:413) om vapenfri tjänst.

Enligt motion 1985/86:Fö406 (fp) har det nu framförts kritik mot

prövningsförfarandet så länge att det finns tillräcklig erfarenhet som grund för ett beslut om översyn av vapenfrilagens tillämpning. Motionen har ett yrkande om nya regler för prövningsförfarandet. Detta bör enligt motionärernas uppfattning bestå av en serie åtgärder där huvudansvaret för ställningstagandet vilar på den värnpliktige själv. Följande delar föreslås ingå i prövningsförfarandet:

- Den värnpliktiges aktiva ställningstagande mot vapentjänst.
- Obligatoriskt informationssamtal om lagens krav och tjänstgöringsalternativen m. m.
- Intyg, som bekräftar ärligheten i vederbörandes inställning.
- Skriftlig förklaring i vilken den värnpliktige preciserar sin ansökan så att lagens villkor är uppfyllda.
- Villighet att åta sig den längre tjänstgöringstiden.

Motion 1985/86:Fö416 (s) behandlar de ändringar av vapenfrilagen som beslutades år 1978 och redovisar statistiska uppgifter. Beträffande vägran att fullgöra värnpliktstjänstgöring påpekar motionärerna att det förekommer vägran också av värnpliktiga som inte har ansökt om vapenfri tjänst. "Motiven härför kan vara att den värnpliktige inte vill godta att de vapenfria tjänstgöringsalternativen är knutna till krigssamhällets behov. Om denna förutsättning vore annorlunda, skulle sannolikt i vart fall en del av denna kategori totalvägrare fullgöra vapenfri tjänst."

Också bestraffningarna av värnpliktiga som vägrar tjänstgöra och utvecklingen på vapenfrimrådet i de övriga nordiska länderna återopnas i motion Fö416 som anledning att nu se över vapenfrilagen utifrån de erfarenheter som har vunnits efter år 1978.

Utskottet har vid beredningen av detta ärende haft utfrågning med representanter för vapenfrinämnden och uppvaktas av företrädare för den kristna freds rörelsen och för den s. k. vapenfria arbetsgruppen. Till utskottet har inkommit namnlistor och postkort.

Utskottet vill stryka under att den allmänna värnplikten utgör ett bärande element för vårt totalförsvar. Vapenfrilagen är en undantagslagstiftning som är betingad av respekten för individens djupgående betänkligheter mot värnpliktens yttersta konsekvens – bruk av vapen mot annan människa.

Under våren 1985 behandlade riksdagen två motioner med yrkanden som låg nära dem som nu är aktuella. Utskottet (FöU 1984/85:9 s. 13) vidhöll då sin tidigare uppfattning om prövningsförfarandet och uttalade att ett system med intyg som enda grund för en prövning ingav stora betänkligheter. Denna uppfattning kvarstår.

Beträffande tjänstgöringsalternativen påpekade utskottet i FöU 1984/85:9 att det pågick utredning genom 1983 års värnpliktsutbildningskommitté (VK-83). Kommittén har i februari 1986 lämnat betänkandet Vapenfrutbildningen i framtiden (SOU 1986:30). Remissbehandling pågår.

VK-83 anser att de vapenfria tjänstepliktiga är en viktig resurs om Sverige skulle komma i krig. För att de under beredskap eller i krig skall kunna göra fullvärdiga och effektiva humanitära insatser finns enligt kommittén två huvudförutsättningar. Den första är att det är klarlagt vilka uppgifter de vapenfria skall kunna lösa och var detta skall ske – en förberedd inplacering i vårt krigsorganiserade totalförsvar. Den andra förutsättningen är att de

vapenfria har fått en målinriktad utbildning för sina uppgifter.

VK-83 föreslår att den totala tjänstgöringstiden (grund- och repetitionsutbildning) i fred skall vara högst 520 dagar för de vapenfria tjänstepliktiga. Grundutbildningen föreslås differentierad på i princip samma sätt som för värnpliktsutbildningen. Utbildningen avses få en högre och jämnare kvalitet än för närvarande.

De förändringar beträffande den vapenfria tjänsten som kan bli följderna av VK-83:s förslag torde också påverka andra avvägningar i vapenfrifrågan. Enligt utskottets mening bör riksdagen därför inte i detta läge påfordra en översyn av vapenfrilagerna.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen avslår motionerna 1985/86:Fö406 och 1985/86:Fö416.

Stockholm den 18 november 1986

På försvarsutskottets vägnar

Olle Göransson

Närvarande: Olle Göransson (s), Roland Brännström (s), Åke Gustavsson (s), Gunnar Björk i Gävle (c), Evert Hedberg (s), Göthe Knutson (m), Ingemar Konradsson (s), Ingvar Björk (s), Hans Lindblad (fp), Olle Aulin (m), Iréne Vestlund (s), Gunhild Bolander (c), Christer Skoog (s), Wiggo Komstedt (m) och Carl-Johan Wilson (fp).

Reservation

Hans Lindblad (fp) och Carl-Johan Wilson (fp) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 4 börjar "Under våren" och på s. 5 slutar "av vapenfrilagerna" bort ha följande lydelse:

Vad det nu i första hand gäller är formerna för att konstatera om den värnpliktige uppfyller villkoren för att beviljas vapenfri tjänst. I motion Fö406 (fp) finns förslag om ett nytt prövningsförfarande. Båda motionerna efterlyser en översyn av den nuvarande vapenfrilagens tillämpning som grund för kommande lagändringar.

Utskottet anser att vapenfrilagerna i sin nuvarande lydelse har tillämpats så länge och blivit föremål för så stark kritik att det är befogat med en översyn enligt motionsförslagen. Översynen bör innefatta en analys av lagens tillämpning sedan 1978 och utmynna i förslag till lagändringar. Under översynen bör särskilt övervägas det prövningsförfarande som är redovisat i motion Fö406. Vad utskottet nu har anført bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

att riksdagen med bifall till motionerna 1985/86:Fö406 och 1985/86:Fö416 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anført om en översyn av vapenfrilagerna.

Handläggninggång för ansökan om vapenfri tjänst

Tidsåtgång

